

גזל ואינו יודע למי גזל יעשה בהם צרכי רבים

פתחי פרק ד חושן קיא

ית. הגוזל את הרבים ואינו יודע למי להחזיר יעשה בו צרכי רבים (ג).

יט. דעת רוב הפוסקים שאין מצוות השבה בגניבת או גזל עכו"ם אלא במקום שיש חילול ה' (נא).

בהלכה זו, עיי"ש הערה עה, ועי' דברי גאונים. (ג) שו"ע סימן שסו סעיף ב בדין רועים וגבאים (ופירש בשו"ע הרב ה' גזילה סעיף ח שגבאים היינו הממונים מן המלך לגבות המס והם מקילים לקרוביהם ומטילים על אחרים, שהרי הם גזלנים גמורים, וסיים שה"ה בממוני הקהל שעושים כמעשהיהם). ומוכסים (דין מוכסים נתבאר בפרק א הערה ד), וכ"כ בשו"ע סימן רלא סעיף יט בדין מדות ומשקלות שהוא גוזל הרבים, וע"י שיעשה צרכי רבים יהנה מהם גם הנגזל, ובערוה"ש כתב שע"י שיעשה צרכי רבים יסבב ה' שהנגזלים או יורשיהם יהנו ממנו כפי ערך גזילתו וימתלו, והבא לטהר מסייעין לו מן השמים. ובגמרא אמרו צרכי רבים היינו בורות שיחין ומערות לצרכי רבים, ובאהבת חסד כתב בשם השל"ה דה"ה שיכול לנדב ספרים לביהמדר"ר. וכתב בשו"ת אגרות משה חו"מ סימן פח שמ"מ לא יתן בתורת צדקה ויחזיקו לו טובה או יכבדו אותו על כך. כתב הסמ"ע סימן רלא ס"ק לד שמ"מ אין זו חשובה הגונה (ונראה הטעם שאין זה ודאי שהנגזל יהנה מהם), ולכן אמרו שם סעיף יט שעונש המשקלות קשה שא"א לשוב בתשובה הגונה, וכ"כ ברועים ומוכסים שתשובתן קשה, וכתב בשו"ע הרב שמ"מ אותם אנשים שמכיר שגזל מהם חייב להחזיר להם, ולא די במה שנהנה ממנו, והמאירי כתב בחיבור התשובה מאמר א פרק יא שאם ידוע ממי גזל או שאפשר לידע, אע"פ שלא נמצא הנגזל ולא יורש, לא יעשה בו דבר אלא יניח בב"ד עד שימצא הנגזל או יורשו, שאין לך אדם שאין לו יורשים, והיינו שלא תיקנו לעשות צרכי רבים אלא כשאי אפשר בשום אופן להוודע מי הנגזל, עיי"ש. ומ"מ נראה שאם רוצה לעשות צרכי רבים ולכשימצא הגזלן יחזיר לו, תבא עליו ברכה, אלא שאינו נפטר בכך. ויש להסתפק במקום שאינו יכול לעשות צרכי רבים, או שיכול אלא שברור שהנגזל לא יהנה מכך, כגון שנמצא במקום רחוק ממקום הנגזל, אם יש עליו חיוב להוציא הגזילה מידו עכ"פ כדי שלא יהנה מן הגזל (ונראה שאם גזל פירות או דבר העומד להתקלקל מותר להשתמש בהם אלא יפריש מעות כפי שווים), ובלא"ה יש להסתפק אם הלכה זו דיעשה בהם צרכי רבים הוא מדיני אדם או מדיני שמים, ולעיל סעיף ד ובהערה שם הבאתי מדברי הש"ך שאם הנגזל במקום רחוק אף מדיני שמים א"צ לרדוף אחריו, ומשמע בקצה"ח שם הטעם דכיון שהוא יודע ממי גזל ומוכן להחזיר, ה"ז כפקדון בידו, ומשמע שאם אינו יודע ממי גזל ולא שייך סברא זו, חייב עכ"פ מדיני שמים לטרוח ולמצוא את הנגזל, ולפי"ז צריך לעשות צרכי רבים מדיני שמים עכ"פ, מיהו אפשר לאידך גיסא דכיון שאינו יודע ממי גזל אינו חייב לטרוח כלל, ובערוה"ש כתב שאין ב"ד כופין לעשות צרכי רבים, דבלא"ה לא הוי השכה מעליא, ומשמע שמדיני שמים חייב. כתב כפת"ש בשם שו"ת שיבת ציון שאף בבא לעשות תשובה מעצמו, שבהשבה לנגזל עצמו קי"ל שאין מקבלין ממנו, כמ"ש להלן, בצרכי רבים מקבלין ממנו, שלא אמרו שלא לקבל מפני תקנת השבים אלא כשהנגזל יודע ומוחל לו, עיי"ש. ועכ"פ משמע שרק בצרכי רבים יש צד של השבה במקצת, אבל מסברא נראה שאין שום ענין לתת לצדקה אף כשאנו יודע ממי גזל, וכ"ש כשיודע, ואין בזה דין השבה, ועי' מ"ש בספר צדקה ומשפט פרק א הערה ב ובדיני פקדון פרק ז הערה סז, ועי' להלן סעיף לב בדין גוזל את אביו, והמאירי בחבור התשובה מאמר א פרק יא כתב שהזוכה בגזל הגר בזמה"ז ראוי שיתנו לצדקה, עיי"ש, ומשמע אפילו כשלא נשבע, ועי' להלן סעיף לג, ונראה דמה דמספרים בשם גדולים שכשבא לידם ממון אחרים נתנו לצדקה עבור בעל הממון, אין זה אלא כשמעיקר הדין אין חיוב השבה, ורק לפנים משה"ד עשו כן. (נא) כן משמע ברמ"א באהע"ז סימן כח סעיף א